

Protipožarno varstvo gozdov

Fire Prevention in Forests

Mladen PREBEVŠEK*

Izvleček

Prebevšek, M.: Protipožarno varstvo gozdov. *Gozdarski vestnik*, št. 5-6/1994. V slovenščini s povzetkom v angleščini, cit. lit. 6.

Protipožarno varstvo ima na Krasu bogato tradicijo. Skozi desetletja se je oblikoval celovit sistem obveščanja in ukrepanja ob požarni nevarnosti. Številne zakonske in organizacijske spremembe pa so ukinile stare varstvene norme. Pred nami je obdobje izgradnje novega sistema varovanja gozdov pred požari.

Ključne besede: protipožarno varstvo, sanacija, obnova požarišč

1 RAZLOGI POŽARNE OGROŽENOSTI GOZDOV

1 THE REASONS FOR FORESTS BEING ENDANGERED BY THE FIRE

Gozdove v mediteranu in submediteranu pogosto pustošijo požari. Požarno nevarnost v prvi vrsti povzročajo specifične klimatske razmere. Kljub temu pa ne moremo trditi, da je požar neizogiben naravni pojav, saj naravni procesi v gozdu (semenitev, obnova in razvoj vegetacije) niso odvisni od pojava ognja. Požar se lahko zgodi v sami naravi (strela ob suši) ali pa ga povzroči človek. V preteklosti je ogenj služil kot sredstvo osnovanja in vzdrževanja kmetijskih površin (pašnikov) na prostoru, ki je že stoletja intenzivno izkoriščen. Požigalništvo je torej potencialno nevarnost za požare spremenilo v dejansko. Preintenzivna izraba prostora je privedla do hudih degradacijskih procesov in nuja je vzbudila prizadevanja za vrnitev gozda, ogenj pa je

---

Dolžni smo opombe, da je avtor napisal članek pred velikim požarom na Krasu. Kot bi želel napovedati hudo uro za kraške gozdove in dokazati, da nesreča ni bila naključna (op. ur.).

* P. M., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, Krajevna enota Koper, Vojkovo nabrežje 37, 66000 Koper, SLO

Synopsis

Prebevšek, M.: Fire Prevention in Forests. *Gozdarski vestnik*, No. 5-6/1994. In Slovene with a summary in English, lit. quot. 6.

Fire prevention has had a long tradition in the Karst. Throughout decades, an integral system of informing and measures in fire danger has been formed. Due to numerous legislative and organizational changes, the old prevention standards have become out of date. A new system as to fire prevention in forests will have to be set up in the future.

Key words: fire prevention, restoration, reconstitution of scenes of fire

postal zanj resna ovira in nevarnost vse do danes. Ljudje požigajo še danes in to zavzema vsako leto značilen delež med vzroki požarov (grafikon 3).

Požarno ogroženost povečuje tudi metoda obnavljanja degradiranih površin z borovimi nasadi, ki se nato sami širijo na okolišne opuščene pašnike. To smo pri nas opustili že v petdesetih letih. Drugod v mediteranu pa tako obnavljajo še danes. Borove kulture na primernih površinah in v obvladljivem obsegu pomenijo veliko ekološko pridobitev (izboljševanje klime, zaščita prsti, vpliv na vodni režim, podlaga za vraščanje avtohtonih listavcev, itd.) ter omogočajo lesno proizvodnjo, razvoj kmetijstva, turizma in rekreacije in številne druge posledne koristi. V prevelikem obsegu pa pomenijo veliko požarno nevarnost, možnost kalamitet bolezni in škodljivcev in pojave nenadnega padca vitalnosti, precejšen lesnoproizvodni pomen ter druge težave, povezane z monokulturami.

Gozdarji so se med prvimi zavzeli za aktivne ukrepe varstva gozdov pred požari, saj so pogosto nemočni opazovali, kako se stoletna borova kultura, ali z skromnimi sredstvi vzdrževano mladovje spreminja v pogorišče. Pogosto se je po uspešni obno-

vitvi požarišča, z setvijo ali sadnjo, ponovno pojavil ogenj in vse postavil na začetek.

Zato je gozdarstvo davno postavilo temelje organiziranega požarnega varstva. S skrbjo za varstvo gozdov so se izoblikovala etična načela, ki so ponos gozdarstva. O trudu za varstvo gozdov lahko izčrpno priča vsak, ki je v tridesetih letih obstoja Zavoda za pogozdovanje in melioracijo Krasa Sežana bil član kolektiva. Njim prepuščam tudi poglobljen zgodovinski pregled, ki ga bodo nekoč morali pripraviti.

Sam lahko pričam o stanju organiziranega varstva gozdov na Kraškem območju zadnjih deset let, od dobe tik pred Zakonom o gozdovih iz leta 1985 (UL SRS, št. 18/85) do danes.

Priznati moram, da bodo nekateri ključki verjetno subjektivni, vendar oprti na praktična dejstva in posledice.

2 PREJŠNJA ORGANIZACIJA POŽARNEGA VARSTVA

2 THE PAST ORGANIZATION OF FIREFIGHTING MEASURES

V dobi pred sprejetjem Zakona o gozdovih iz leta 1985 in še dve leti po njegovih uveljavitvi je Zavod za pogozdovanje in melioracijo Krasa imel aktivno vlogo v organizaciji preventivne protipožarne opazovalne službe. Skrb je bila posvečena organizaciji obveščanja in čimhitrejši intervenciji ob nastopu požara v naravi. Izdelan je bil samostojen in dokaj celovit sistem, od obveščanja o nastopu požarne nevarnosti na celotnem območju ali posameznih delih (Kras, Istra, del občine Ilirska Bistrica in Gorica ter Pivka), do organizacije opazovanja, gašenja in zaščite požarišč.

Pri obnovi požarišč so se dosledno uporabljale raznovrstne metode setve, ki so se skozi desetletja izkazale za najracionalnejšo obliko obnove. Za druge načine obnove gozdov na pogoriščih (sadjnja) ni bilo nikoli zagotovljenih trajnih sredstev, še manj pa za vzdrževanje, pogosto pa tudi rastišče ni bilo primerno za obnovo z sadnjo.

Podobno organizacijo protipožarne zaščite, kot jo je imel Zavod vse do leta 1987, imajo še danes številne mediteranske

države (Italija, Francija, itd.) in povsod jo vodi gozdarska služba.

Organizacija požarnega varstva gozdov:

- razglas povečane požarne nevarnosti, ki so ga na pobudo gozdarstva z Odloki pravno podprle in prek Razglasov objavile lokalne skupnosti ter sredstva obveščanja;
- aktiviranje opazovalne straže na dogovorjenih mestih, katerih gostota se je večala s povečevanjem nevarnosti in zmanjševanjem vidljivosti;
- radijska povezava s centralo na sedežu Zavoda za pogozdovanje in melioracijo Krasa v Sežani;
- tekoče obveščanje centrale o nastanku požara in od tak aktiviranje policije, gasilcev, lokalnega gozdarja;
- usklajevanje posegov na požarišču in po potrebi mobiliziranje dodatnih gasilskih in drugih enot (vojska);
- sodelovanje pri vodenju gašenja z usmerjanjem pozornosti na primerna mesta za gašenje;
- organizacija zaščite požarišč.

Tem fazam so sledili postopki: evidentiranje požarišča z izdelavo karte in cenitev škode na požarišču; pozneje pa po načrtu izvedena sanacija in obnova. Postopki so nastajali skozi dolgoletne izkušnje in vsakemu delavcu so bili postopki jasni (ne pa prijetni). Poseben problem je bilo financiranje sistema obveščanja, saj je bremenil lokalne skupnosti. Tudi zaščita požarišč je bila dolgo predmet sporov, saj smo gozdarji vedeli, da povzroči ponovitev požara večjo škodo kot pri prvem nastanku; vendar gasilci tega niso hoteli razumeti.

3 SPREMEMBE PO ZAKONU O GOZDOVIH IZ LETA 1985

3 CHANGES AFTER THE FORESTRY ACT IN 1985

Zakon je prinesel številne spremembe, nekatere pozitivne, druge negativne. Med pozitivne spremembe spada 20. člen, ki je gozdarjem na Krasu omogočil prehod iz pretežno represivnega v preventivno ukrepanje. Začela je nastajati sistematična mreža protipožarnih presek. Z njo je bila

možna hitrejša intervencija pri gašenju in uporaba modernejših tehnologij gašenja, posledica so bila manjša požarišča, škoda in stroški. Tudi sanacija in obnova požarišč se je zaradi 20. člena dosledno izvajala. Morda tudi zaradi tega na Kraškem območju, kljub veliki potencialni nevarnosti, ni bilo večjih gradacij borovega lubadarja.

Med negativne spremembe je spadal 18. člen, ki je bistveno načel in pozneje porušil sistem obveščanja in s tem aktivnega varstva. Pretrgano je bilo aktivno vključevanje gozdarstva v sistem obveščanja o požarih in organizacije pri gašenju, zaščita požarišč se je opuščala. Zakon je predpisal, da je za zagotovitev sredstev za varstvo pred požari (pri tem je bil mišljen sistem opazovanja in obveščanja) potreben samoupravni sporazum z lokalnimi skupnostmi. Ohlapnost tega predpisa je spodbudila že prej prisotne težnje lokalnih skupnosti po samostojnih načinih opazovanja in obveščanja, kar pa vse do danes ni v celoti zaživelo. Zato so lokalne skupnosti opustile financiranje skupne opazovalne službe, ki je veljalo do sprejetja Zakona o gozdovih (1985). Finančni vir, ki ga je zagotavljal 20. člen pa smo pozneje rušili gozdarji, ko smo z netočnimi informacijami o velikih sredstvih, ki naj bi jih prejemale Kraško območje, skušali ohraniti rente v matičnih območjih.

Porušen je bil organiziran sistem varstva gozdov pred požari. Posledice pa se niso pokazale takoj, čeprav so bile številne. Vplivale so na slabo in nepravčasno infor-

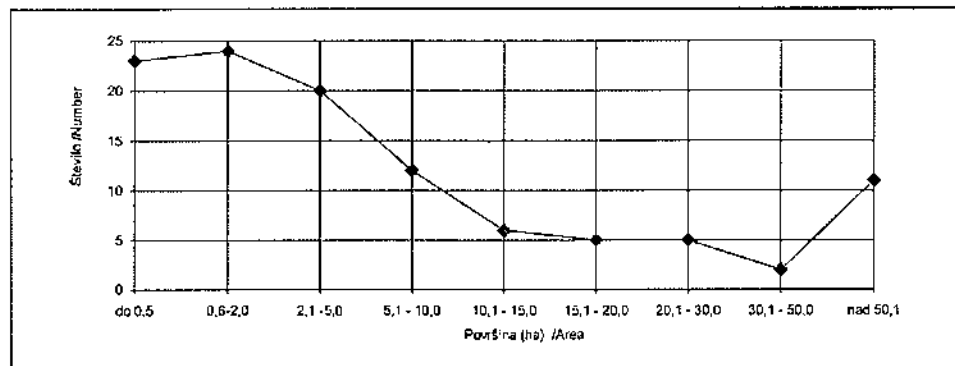
miranje gozdarjev o požarih, izgubljen je bil pregled nad potekom gašenja in s tem pomemben vir informacij pri načrtovanju (dostopi, smeri požarov, mesta intervencije itd.). Zato so preventivni ukrepi izdelave protipožarnih prometnic imeli omejen pozitivni učinek, ker niso bili izvedeni tam, kjer je bilo najnujnejše, ampak so sledili dolgoročni dinamiki izgradnje. Pomanjkljivost, ki bi s časom izginila, če ne bi usahnil finančni viri in tako je mreža protipožarnih presek ostala na začetku.

Po letu 1989 so sredstva za protipožarno preventivo skoraj popolnoma usahnila, in ker ni bilo več povezav z drugimi dejavniki varovanja pred požari (lokalne skupnosti, gasilci), so ostale le negativne posledice. V gozdarstvu se je stopnjeval boj za dohodek (na Krasu za preživnino) in protipožarno varstvo je pomenilo strošek, ki se ga je poskušalo zmanjšati na minimum. Posledice se poznajo celo na evidencah o požarih, ki v tem obdobju ne odražajo dejanskega stanja, kar je razvidno iz tabele v Gozdarskem vestniku št. 1/93, kjer avtor navaja 11 požarov v letu 1989, kot tudi v letu 1990 (57 požarov), kar je močno pod dejanskim številom požarov v tem obdobju.

Zavod za pogozdovanje je dalj časa opozarjal na pomankljivosti, vendar zaradi slabih evidenc in s tem strokovnih razlogov in deževja, ki je zmanjšalo število požarov, tako da ni bilo potrditve v naravi, zaradi nepoznavanja problema pri odgovornih ter lokalnih strukturah ni bilo odziva. Problemi

Grafikon 1: Število požarov po velikosti požarišča

Graph 1: The Number of Fires according to the Size of the Scenes of a Fire

neurejenega sistema varstva pred požari so ostali prikriti in niso bili deležni večje pozornosti.

V zadnjih letih nam narava ni prizanesla. Na dan so prišle vse, v minulih letih, prikrite pomankljivosti. Najbolj izrazito opozorilo je leto 1993, ko je število požarov sicer le nekoliko nad večletnimi povprečji (108), toda površina in struktura sta skrajno zaskrbljujoči. Skrb je vzbujal tudi celoten sistem, ki, kolikor je obstajal, ni deloval.

Podatki za leto 1993 so prikazani v tabelah, povzetih iz letnih evidenc Zavoda za gozdozgojanje in melioracijo Krasa.

Porazdelitev požarišč ima značilno krivuljo, kjer prevladujejo manjša in zelo velika požarišča.

V letu 1993 je pogorelo več gozda kot grmišč in pašnikov, kar je zelo zaskrbljujoče in pretežno gori državna ter vaška (moratorij) lastnina.

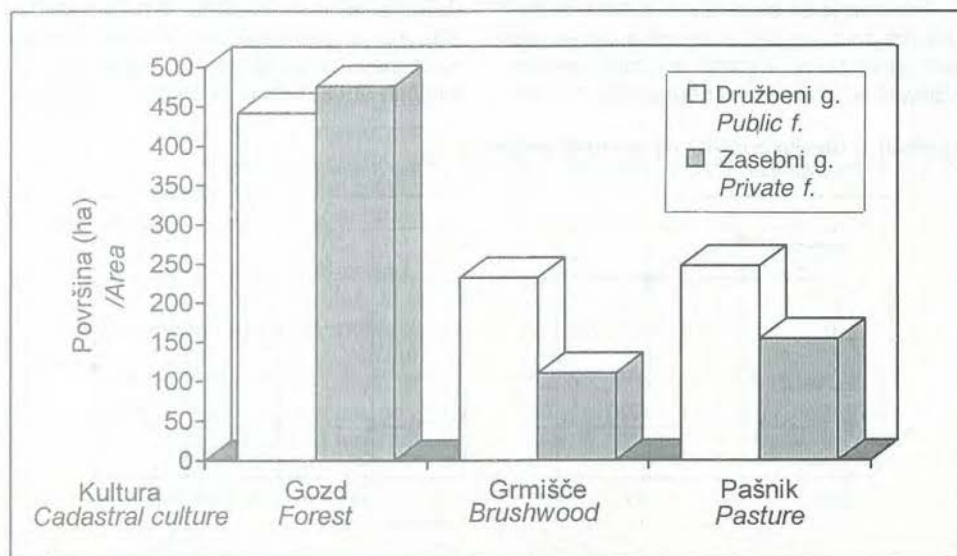
Med povzročitelji prevladujejo neznani vzroki, sledijo pa jim prometnice, kot v letih parne vleke, takoj nato pa je požigalniška tradicija (kmetijstvo, namerno), ki ima globoke korenine.

Na skrb vzbujajoče stanje in vrzeli v sistemu protipožarne zaščite so se prve

odzvale gasilske organizacije in Ministrstvo za obrambo. Organizirali so mednarodni seminar na temo Varstvo pred požari v naravi po poprejšnji obravnavi teme na letnem republiškem zboru v Sežani. Pripravili so Uredbo o varstvu pred požarom v naravnem okolju, s katero so začeli urejati področje požarnega varstva. Uredba sicer ni prinesla nikakršnih praktičnih izboljšav pri varovanju narave, ker ni aplikativna, zato je le formalno reševala nakopičene probleme, toda pomenila je začetek reševanja porušenega sistematičnega varovanja narave pred požari.

Temu je sledil Zakon o gozdovih (Uradni list RS, št. 30/93), ki je vnesel sistemske spremembe in prenesel obveze varstva na lastnika, uvedel prepoved kurjenja tudi na gozdnem robu; na področju sistema gozdarskega požarnega varstva pa ni prinesel bistvenih praktičnih novosti (ostaja možnost urejanja s podzakonskimi akti). Pobuda je zato ostala pri Ministrstvu za obrambo, kjer so v Zakonu o varstvu pred požarom (Uradni list RS, št. 71/93) dodobra poskrbeli za gasilske organizacije, nasprotno pa je celovito in organizirano varovanje naravnega okolja pred požari ostalo nedorečeno.

Grafikon 2: Pogorele površine gozdov, grmišč in pašnikov po lastništvu (ha)
Graph 2: Burnt down Areas of Forest, Brushwood and Pastures according to Ownership

vir degradacije in erozije ter izredno negativno. Tako so usahnele iluzije o tem, da bo Obrambno ministrstvo poskrbelo za varovanje gozdov. Izdelan je samostojen sistem varovanja, ki opazovanje in obveščanje ureja na več vzporednih in dragih načinov, kot so: helikopterske patrulje, lokalna letalska društva, opazovalnice prek civilnega služenja vojaškega roka in še vrsto alternativnih virov. V gašenje so vključeni helikopteri in druga sredstva (posebna terenska vozila), ki pa postanejo učinkovita šele, ko požari zavzemajo velike površine. Posredno je v Zakonu o varstvu pred požarom razbrati tudi vlogo, ki je namenjena gozdarstvu; le-to načrtuje varstvene ukrepe v gozdovih za potrebe posameznih lokalnih skupnosti, v sam sistem obveščanja pa smo vključeni tudi kot ljubitelji narave.

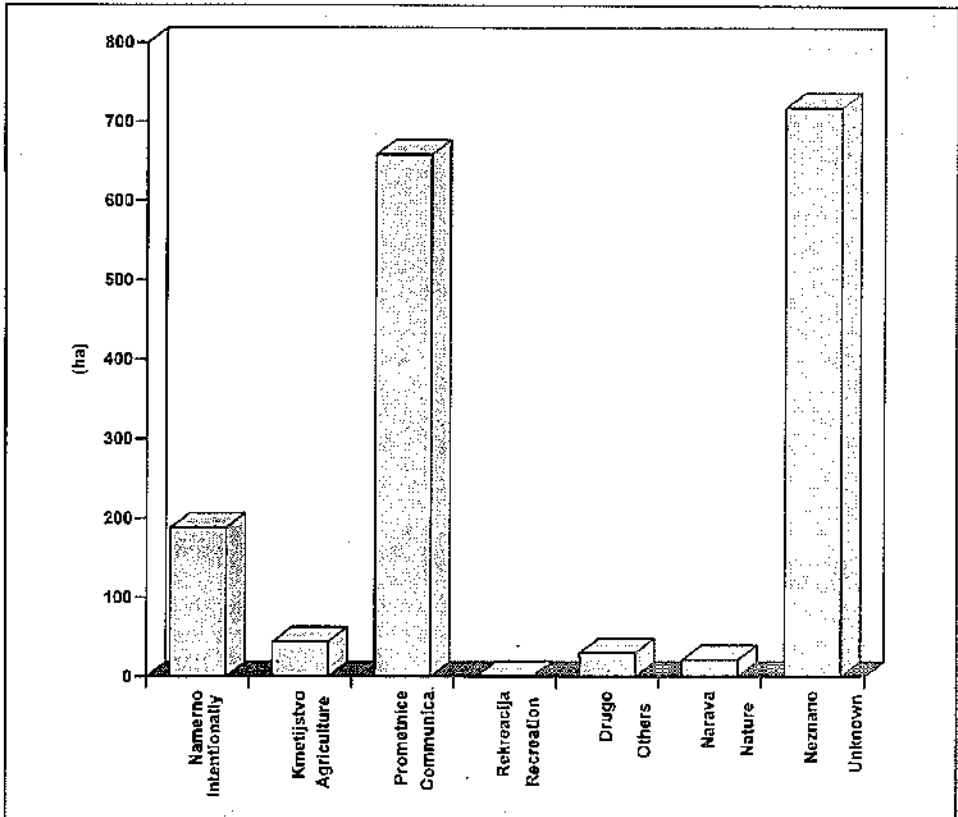
4 STANJE DANES

4 PRESENT SITUATION

V gozdarstvu je stanje na področju varstva gozdov pred požari še nadalje nedorečeno. Zadnja protipožarna preseka je bila narejena v letu 1989 in kot kaže še dalj časa ne bo sprememb. Vzdrževanje presek je edino opravilo, ki je na območju Zavoda za pogozdovanje in melioracijo Krasa v zadnjih letih izvedeno v omembe vrednem obsegu, toda mnogo pod potrebnim.

Sanacija požarišč, ki so zadnja leta številna, se ne izvaja ali pa z zamudo, odvisno od lesnega trga ne pa zaradi varstvene nuje. Popolno nasprotje ob primerjavi z skrbjo, ki jo posvečamo v Sloveniji varstvu pred smrekovim lubadarjem. Vsako požarišče postane prej ali slej žarišče lubadarja,

Grafikon 3: Požari po vrstah povzročiteljev
Graph 3: Fires according to the Types of Causers

tiven krajinski motiv. Gradacija borovega lubadarja sicer nima enakih razlogov za nastanek kot pri podlubniku na smreki (ni poletne sečnje, ni povpraševanja po borovem lesu, klima itd.) ima pa druge vzroke: velike površine borovih gozdov, velik delež zaraščajočih travnatih površin z borom, veliko število nesaniranih požarišč in v zadnjih letih skokovit padec vitalnosti bora v zaporednih sušnih obdobjih. Tudi sedanja stopnja razvoja izvajalske gozdarske službe na našem območju lahko bistveno pripomore k nastopu gradacije.

Tudi obnova pogorišč se ne izvaja dosledno, nekaj le v minimalnem obsegu. V letu 1994 smo prejeli sredstva za obnovo 13,8 ha pogorišč v zasebni lasti (v državnih gozdovih nič), kar je 29% vseh pogorišč, potrebnih obnove. Mnenje, da bodo sanacija in obnova gozdov na pogoriščih opravili lastniki, je praktično dokaj jalovo upanje, saj za te ukrepe nimajo niti najmanjšega interesa. Vprašanje interesa lastnika za delo v borovem gozdu na Krasu je posebno vprašanje, povezano z nastankom borovih nasadov in pozneje z opuščanjem kmetijskih površin, na katerih je zdaj borov gozd. Teh gozdov ne bi bilo, če bi obstajala možnost in interes izkoriščanja teh površin v druge namene, kar je pokazala zgodovina, in tudi pred lesnoproizvodno funkcijo so številne druge. Lastnik (posameznik ali vaška skupnost) pa se še danes ni sprijaznil z borovim gozdom na posesti, še manj pa je pripravljen na varstveno delo v njem. Vsiljuje se vprašanje ali moramo na Krasu res vedno gozdarji prvi in edini razmišljati o regeneraciji gozdov in jo izvajati.

5 ZAKLJUČEK

Kratek pregled razvoja požarnega varstva kaže, v kakšnem stanju je varstvo v območju, ki je imelo varovanje gozdov pred požari desetletja za prvo nalogo. Želje same, da bi gozdarstvo prevzelo pobudo pri varovanju narave pred požari, so za zdaj premalo. Zavest, da smo pri dnu pa lahko obrnemo sebi v prid. Pred stroko je obdobje oblikovanja podzakonskih aktov, v katerih lahko varovanju gozdov pred požari damo

primerno težo. Na podlagi kvalitetnega programa in strokovno izdelanih usmeritev, za katere naj bodo zagotovljena finančna sredstva, se odpirajo nove možnosti vključevanja gozdarstva v varovanje narave. Potrebno se bo za požarno varstvo tudi prilagojeno organizirati, kar je vsekakor minimalen strošek. Dogovoriti se je potrebno z drugimi nosilci (Obrambno ministrstvo, lokalne skupnosti) o vključevanju gozdarstva v sistem obveščanja in s tem vzpostaviti celovit sistem; omogočiti aktivno spremljanje in pozneje praktično načrtovanje varstvenih in gozdnogojitvenih smernic ter preventivnih protipožarnih ukrepov v gozdnem prostoru.

5 CONCLUSION

A short survey of the development of fire prevention shows the present situation in this field in the area where fire protection of forests has been the main task for decades. There is no way back anymore. Desires that forestry should take over the incentive in nature protection against fires are immaterial at present. The knowledge that the situation cannot be worse could be a kind of remedy for us. Forestry profession will have to form statutory instruments, which could give forest protection the adequate value. Based on a quality program and professionally elaborated guidelines requiring financial support, new possibilities as to the role of forestry in nature protection can be opened. It is possible that firefighting measures could require a special type of organization, which would, however, represent minimum expenses. Agreements on the introduction of forestry into information system should be made with other bearers responsible for protection (Ministry of defence, local communities), enabling thus the setting up of an integral system. Active following and later on practical planning of protection and silvicultural guidelines and preventive firefighting measures within the forest space should be made possible.

LITERATURA

1. Analiza evidence požarov v letu 1993, arhiv Zavod za pogozdovanje in meloracijo Krasa Sežana, Sežana 1993.
2. Zakon o gozdovih, Uradni list SRS, št. 18/85.
3. Zakon o gozdovih, Uradni list RS, št. 30/93.
4. Zakon o varstvu pred požarom, Uradni list RS, št. 71/73.
5. Uredba o varstvu pred požarom v naravnem okolju.
6. Prelec, F., Varstvo gozdov na kraškem gozdnogospodarskem območju. GozdV, 51, str. 8.